

KUHANKEITTÄJÄ ETELÄ-SAVOSSA 2016

Harri Okkonen

1. Johdanto

Kuhankeittäjä (*Oriolus oriolus*) on Etelä-Savon maakuntalintu. Musta-keltaisen värityksen ja järvien rantamilla viihtymisen vuoksi sen asema maakuntalintuna onkin oikeutettu. Itse olen kuullut kuhankeittäjän vihellystä koulupojasta asti ja laji löytyy vanhoista keväisistä muuttolintuhavainnoistani viimeisimpien saapuneiden lajien joukosta. Salaperäisenä lehvistössä piileskelijänä lintua ei saanut näkyviin kuin vihellystä matkimalla - eikä aina silloinkaan. Nuoruuden ajan rantametsien havaintopaikoilta laji on kadonnut enkä vihellystä niillä alueilla liikkuessani ole vuosikausiin kuullut.

Syksyllä 2015 Etelä-Savon lintuharrastajat Oriolus ry:n kokouksessa esitin, että lajin esiintyminen maakunnassa kartoitettaisiin uudelleen vuonna 2016. Edellisestä yhdistyksen tekemästä kartoituksesta oli tällöin kulunut 20 vuotta ja tulokset on raportoitu yhdistyksen julkaisemassa lehdessä (Okkonen 1997). Havaintojen kerääminen tapahtui kesällä 1996 paitsi silloisen harrastajajoukon havainnoinnin avulla myös yhteistyössä YLE/Etelä-Savon Radion sekä lehtien Itä-Savo ja Länsi-Savo kanssa. Näin saatiin mukaan arvokkaita yleisohavaintoja. Kuhankeittäjän viheltely on usealle Etelä-Savossa mökkeilevälle tuttu kesäinen ääni.

2. Lintuatlastutkimus ja uhanalaisuus

Valtakunnallisesti kuhankeittäjän levinneisyyttä on tutkittu suomalaisen linnuston pesimäkartoitustutkimuksissa eli lintuatlas-tutkimuksissa. Näissä kartoituksissa lajia haettiin 10km x 10km atlasruuduilta ja havaittu pesimävarmuus kustakin ruudusta esitettiin varmana, todennäköisenä tai mahdollisena laskijoille annettujen kriteerien mukaan. Lajia voidaan Suomessa pitää levinneisyydeltään selkeästi kaakkoisena lajina.

Ensimmäinen atlastutkimus tehtiin vuosina 1974-1979. Etelä-Savossa tutkittavia "kymppiruutuja" oli 173. Etelä-Savon alueella pesintä varmistettiin 11 ruudussa, oli todennäköinen 17 ruudussa ja mahdollinen 35 ruudussa. Esiintymisen painopisteet olivat Hirvensalmen, Kangasniemen, Mikkelin, Rantasalmen ja Savonlinnan vesistöisillä alueilla. Lajiraportin loppuksi kirjaan lajikuvauksen laatinut yhdistyksemme jäsen ympäristöneuvos Ilkka Stén totesi, että "lehtevien rantametsien säilyminen suurten selkävesien tuntumassa on sen menestymisen edellytys". (Hyytiä ym. 1983)

Toinen atlas tutkimus tehtiin vuosina 1986-1989. Etelä-Savossa tutkittava alue pysyi samana ensimmäiseen tutkimukseen verrattuna. Etelä-Savon alueella pesintä varmistettiin 14 ruudussa, oli todennäköinen 38 ruudussa ja mahdollinen 19 ruudussa. Esiintymisen painopiste oli supistunut Etelä-Savon länsiosassa ja sen sijaan vahvistunut itäisemmillä vesistöisillä alueilla. Eroja on saattanut aiheuttaa myös hieman erilainen aktiivisuus kartoituksissa eri vuosina. Valtakunnallisesti levinneisyys säilyi raportin mukaan pääpiirtein samana edelliseen atlas tutkimukseen verrattuna. Kannanarvio oli tuolloin 4000-6000 paria. (Väisänen ym. 1998). Tässä vaiheessa kuhankeittäjän uhanalaisuusluokitus vielä oli elinvoimainen (Valkama ym. 2011).

Kolmas atlas tutkimus tehtiin vuosina 2006-2010. Etelä-Savossa tutkittava alue muuttui hieman, kun Kangaslampi oli liitetty Varkauden kaupunkiin ja Suomenniemi Etelä-Karjalan puolelta Mikkeliin. Muutos ei kuhankeittäjän osalta liene tilastollisesti merkitsevä. Etelä-Savon alueella pesintä varmistettiin 10 ruudussa, oli todennäköinen 38 ruudussa ja mahdollinen 30 ruudussa. Varmistettujen pesintöjen määrä siis väheni, mutta kokonaisruutumäärä kasvoi. Painopisteet olivat enemmän ensimmäisen atlaksen levinneisyyskartan kaltaiset. Painopisteet siis olivat kaakosta luoteeseen Anttola-Ristiina-Mikkelistä Hirvensalmelle sekä Punkaharju-Savonlinna-Kerimäki alueelta Joroisten ja Rantasalmen suuntaan. Selkeästi siis edelleen pesimäkanta asettui jokseenkin kauniisti Etelä-Savon järvalueiden mukaisesti. Kannanarvio oli pudonnut raportin mukaan 2000-3000 pariin ja eliölajien uhanalaisuusarvioinnissa v. 2010 kuhankeittäjä luokiteltiin silmälläpidettäväksi. (Valkama ym. 2011)

Viimeisimmässä uhanalaisuusarvioinnissa vuodelta 2015 kuhankeittäjä on luokiteltu erittäin uhanalaiseksi ja yksilömääräksi v. 2015 on arvioitu 2000-3000 yksilöä. Uhanalaisuuden muuttamisen syynä pidetään aitoa muutosta. Laji on raportin mukaan alueellisesti uhanalainen Etelä- ja Kaakkois-Suomen lehtomaisissa rantametsissä. Uhkatekijänä pidetään myös muutoksia Suomen ulkopuolella esim. lintujen talvehtimisalueilla ja muuтонаikaisilla levähdysalueilla. (Lintudirektiiviraportti 2014; Tiainen ym. 2016).

3. Vuoden 2016 tutkimus Etelä-Savossa

Vuoden 2016 aineistonkeruussa käytettiin paljon samanlaista kaavaa kuin tutkimuksessa v. 1996, joskin nykyisin käytettävissä olevat viestintäkeinot mahdollistivat tietojen ajantasaisen saannin useamman viestintäkanavan kautta. Radion ja lehdistön lisäksi tietoa tutkimuksesta voitiin nyt jakaa netin kautta yhdistyksen Facebook-sivustolla. Eri kanavien kautta ilmoitetut havainnot siirrettiin BirdLife Suomen Tiira-lintuhavaintojärjestelmään.

Ilmoituksia kuhankeittäjistä saatiin ilahduttavan runsaasti. Ensimmäiset viheltelijät kuultiin jo ennen toukokuun puoliväliä ja viimeiset havainnot tehtiin elokuussa. Reviirejä kertyi

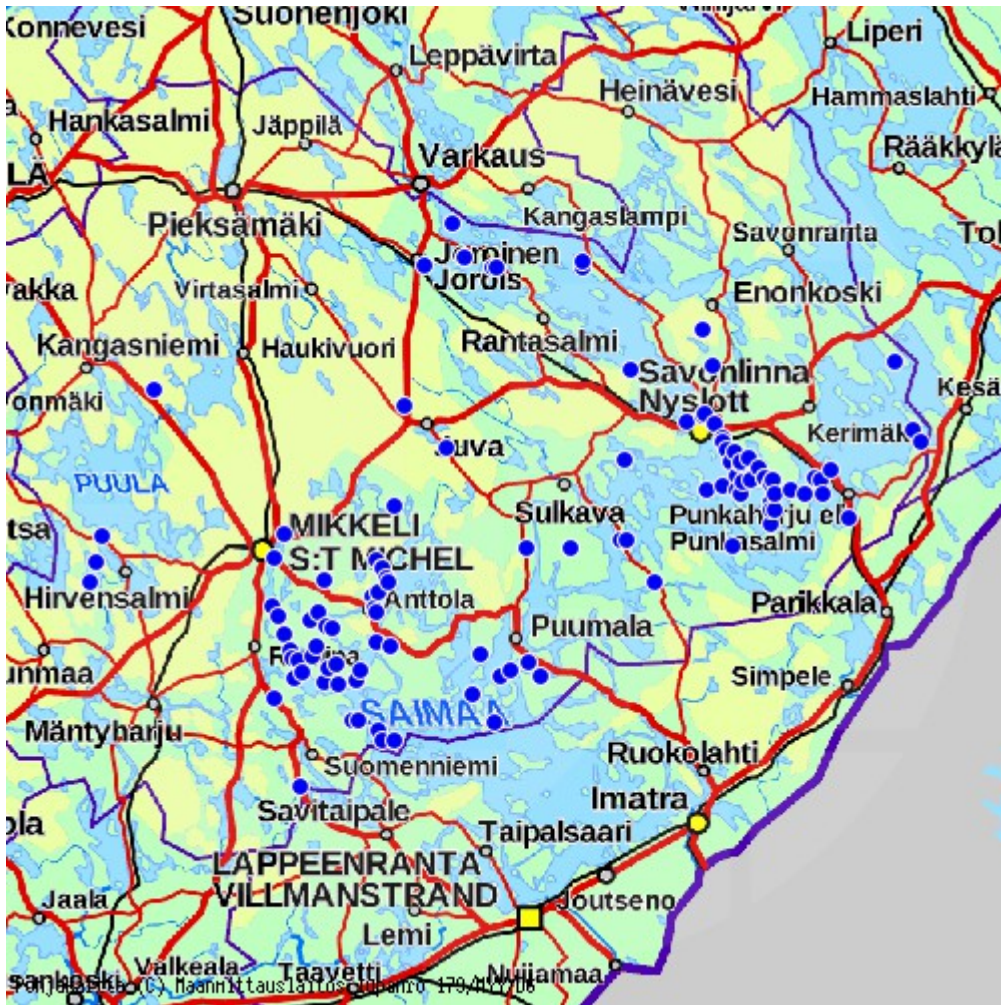
kaikkiaan 124, mikä on kolminkertainen määrä vuoden 1996 tutkimukseen verrattuna (Taulukko 1). Tiheimmät keskittymät sijoituivat Luonterin, Louhiveden ja Yöveden rantamille Mikkelin seudulla (16,4 %) sekä Pihlajaveden itäpuolelle Savonlinnan seudulla (13,9%). Myös näiden alueiden pienempien lähijärvien rantamilta on suuri osa havainnoista. Tarkemmin havaintojen jakaantuminen selviää ilmoitettujen havaintojen kartasta (Kuva 1).

Taulukko 1. Kukankeittäjä (Oriolus oriolus): havaintojen jakaantuminen kunnittain vuonna 1996 ja 2016 Etelä-Savossa sekä ero reviirien määrässä.

* = poikuehavainto v. 2016.

Yläindeksien selitykset: 1 liittynyt Mikkeliin, 2 liittynyt Pieksämäkeen, 3 liittynyt Varkauteen ja siirtynyt Pohjois-Savoon, 4 liittynyt Savonlinnaan, 5 kuulunut aiemmin Etelä-Karjalaan ja liittynyt Mikkeliin. Vuoden 2016 aineistossa reviirimäärät on yhdistetty "isäntäkuntiin" Varkauteen liitettyä Kangaslammen kuntaa lukuun ottamatta.

Kunta /vuosi	1996	2016	ero
Anttola ¹	3		
Enonkoski	2	1	- 1
Haukivuori ¹	0		
Heinävesi	0	0	- 1
Hirvensalmi	3	3	0
Joroinen	0	4	+ 4
Juva	1	3	+ 2
Jäppilä ²	0		
Kangaslampi ³	0	1	+ 1
Kangasniemi	0	1	+ 1
Kerimäki ⁴	2		
Mikkeli	0	50	+45
Mikkelin mlk ¹	1		
Pieksämäen mlk ²	0		
Pieksämäki	0	0	0
Punkaharju ⁴	4		
Puumala	1	8	+ 7
Rantasalmi	4	2	- 2
Ristiina ¹	1		
Savonlinna	17	47*	+30
Savonranta ⁴	0		
Sulkava	2	4	+ 2
Suomenniemi ⁵	0		
Virtasalmi ²	0		
Yhteensä	41	124	+ 83

Kuva 1. Ilmoitettujen kukankeittäjähavaintojen jakaantuminen Etelä-Savossa v. 2016. (23.9.2016 Tiira)

Vuoden 2016 tutkimuksessa havaintoja kukankeittäjästä saatiin 40 eri atlasruudulta. Verrattaessa vuonna 2016 tehtyjä havaintoja kukankeittäjästä ja saatujen havaintojen sijoittumista atlasruuduille voidaan todeta, että lajin nykyesiintyminen noudattaa hyvin vuosina 2006-2010 tehdyn pesimälinnuston kartoituksen antamaa kuvaa lajin levinneisyydestä Etelä-Savossa (Kuva 2). Yhden vuoden havainnoiksi tutkimuksen tulosta voidaan täten pitää erinomaisena. Vuonna 2016 kukankeittäjä havaittiin neljällä eri ruudulla kuin viimeisessä atlaskartoituksessa, mutta uusien havaintoruutujen viereisillä ruuduilla laji oli aiemmin tavattu. Havaintoja saatiin myös edellisessä atlas tutkimuksessa varmistetuilta pesimäalueilta yli puolesta niistä ruuduista, joissa pesintä oli tuolloin varmistettu. Atlas tutkimuksessa entisen Suomenniemen kunnan eteläinen alue ei vielä kuulunut Etelä-Savon tutkimusalueeseen, mikä näkyy kuvassa 2 alueen ulkopuolisina pisteinä.

	46	47	48	49	50	51	52	53	54	55	56	57	58	59	60	61	62	63
693																		
693																		
692																		
691																		
690																		
689																		
688																		
687																		
686																		
685																		
684																		
683																		
682																		
681																		
680																		

Kuva 2. Kukankeittäjä (*Oriolus oriolus*): vuoden 2016 tutkimuksen havaintojen jakautuminen alueen 10km x 10km:n atlasruuduille (valkoiset ympyrät). Punaisella värillä on merkitty vuoden 2006-2010 atlas-tutkimuksen pesimisvarmuudet. Tummin punainen tarkoittaa varmistettua pesintää ruudulla, vaaleampi punainen todennäköistä pesintää ruudulla ja vaalein punainen mahdollista pesintää ruudulla. Sinisillä ruuduilla ei atlas-tutkimuksessa vuosina 2006-2010 tehty havaintoa kukankeittäjästä, mutta ruutu kuului Etelä-Savon tutkimusalueeseen. Kaksi eteläisintä valkoista ympyrää jäivät yhdistyksemme atlas-tutkimusalueen ulkopuolelle, mutta vuoden 2016 kukankeittäjä-tutkimuksessa havainnot on tehty eteläsavolaisen kunnan alueella.

4. Summa summarum

Yhteenvedon tutkimuksesta voidaan todeta, että yhtenä vuotena suoritettu alueellinen lajikartoitus kukankeittäjästä onnistui - ehkä jopa yli odotusten. Syynä tähän voisi pitää ensinnäkin lajin muutolle poikkeuksellisen edullista lämmintä toukokuun säätä ja toisaalta yleisön innostumista ilmoittamaan havaintojaan havaitsemistaan kukankeittäjästä. Kukankeittäjä tuntuu monille Etelä-Savon ranta-asukkaille ja kesävieraille tuttu ja seurattu laji jo vuosikymmenien ajan. Useissa saaduissa havainnoissa mainittiin, että laji on esiintynyt alueella jo vuosikymmenten ajan. Valitettavasti mukaan mahtui myös muutama havainto lajin katoamisesta, kun lähimetsät, joissa laji aiemmin pesi, oli hakattu. Jotkut esittivät myös huolensa mahdollisista tulevista hakkuista lähialueilla, joilla ovat kukankeittäjän vihellystä kuulleet. Kukankeittäjän tila eteläsavolaisessa linnustossa näyttää suhteellisen vakaalta, mutta lajin tulevaisuuteen liittyviin uhkatekijöihin lienee syytä suhtautua vakavasti, jotta trooppisen maakuntalintumme tutusta vihellyksestä - "kuha kiehuu" tai "onko piialla vilu" - saisivat tulevatkin sukupolvet jatkossa nauttia yhtenä kesäisenä taustäänänenä.

Kiitokset ennen kaikkea kaikille havaintojaan ilmoittaneille! Kiitos myös tutkimuksesta tiedottamisesta yhteistyökumppaneille YLE Etelä-Savo, Itä-Savo-lehti ja Länsi-Savo-lehti sekä Helsingin Sanomat.

Lähteet:

Hyytiä, K., Kellomäki, E. & Koistinen, J. (toim.) 1983: Suomen lintuatlas. - SLY:n Lintutieto Oy, Helsinki.

Lintudirektiiviraportti (2014), <http://bd.eionet.europa.eu/article12/report?period=1&country=FI>, 2014/02/28.

Okkonen, H. 1997: Kukankeittäjä - maakuntalintumme, Oriolus 1997 (17.vsk), s. 48-50.

Tiainen, J., Mikkola-Roos, M., Below, A., Jukarainen, A., Lehikoinen, A., Lehtiniemi, T., Pessa, J., Rajasärkkä, A., Rintala, J., Sirkiä, P. & Valkama, J. 2016: Suomen lintujen uhanalaisuus - The 2015 Red List of Finnish Bird Species), Helsinki. - Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus. 49 s.

Valkama, Jari, Vepsäläinen, Ville & Lehikoinen, Alekski 2011: Suomen III Lintuatlas. – Luonnontieteellinen keskusmuseo ja ympäristöministeriö. <<http://atlas3.lintuatlas.fi>> 6.8.2016 ISBN 978-952-10-6918-5.

Väisänen, R. A., Lammi, E. & Koskimies, P. 1998, Muuttuva pesimälinnusto, Otava, Keuruu.